

KİTAP TANITIMI / BOOK REVIEW
Mehmet Zahit YILDIRIM, Osmanlı Devleti'nde Jurnal
Teşkilatı (1835-1860)*

Sevim DUMANOĞLU**

Osmanlı Devleti'nde jurnal denilince akla ilk gelen II. Abdülhamit dönemindeki Hafiyeye Teşkilatı'nın uygulamaları olmuştur. II. Abdülhamit döneminden önce jurnallerin varlığından hiç bahsedilmemiş ve herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Jurnal, Fransızca günlük gazete demek olup Osmanlı'da kullanımı ise günlük haberlerin yer aldığı gazete, yazışmaların kaydedildiği defter, tutulan günlük, gizli haber toplama işi, hafiyelik ve bir belde meydana gelen ilginç olayların kaydedildiği defterdir. Sayın Yıldırım, yaptığı incelemeler sonucunda hazırladığı bu kitabında jurnallerin sadece II. Abdülhamit dönemine ait olmadığını, II. Mahmut döneminin sonlarında da istihbarat özelliğinin dışında, günlük olayları kaydeden bir Jurnal Teşkilatı'nın kurulduğunu bizlere göstermiştir. Bu eser, Osmanlı Devleti'nde 1835'te kurulan 1860 yılına kadar hemen hemen bütün ülkeye yayılan Jurnal Teşkilatı hakkında önemli ve farklı bilgiler vermesi açısından önemlidir. Bu eserin jurnallerin, II. Abdülhamit döneminden ibaret olmadığını göstermesi, daha önce yapılan jurnal çalışmalarından farklı olması, önemli konulara değinmesi, konuyu anlaşılır bir üslupla ele alınması ve en önemlisi orijinal olması tanıtılmasını bizler için gerekli kılmıştır.

Eser Giriş, İki bölüm ve Sonuç'tan oluşmaktadır. *Giriş* bölümünde jurnal terimi açıklanarak Jurnal Teşkilatı ve devletin bu teşkilata verdiği önemden bahsedilmiştir. Anadolu ve Rumeli'deki jurnal kâtiplerinden bahsedilerek kullanılan tarihler ve yer isimleri konusunda açıklayıcı bilgiler verilmiştir.

* Mehmet Zahit Yıldırım, *Osmanlı Devleti'nde Jurnal Teşkilatı (1835-1860)*, AKY Yayınları, İstanbul 2012, 304 sayfa.

** *Okutman, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanlığı, sevimdumanoglu@ksu.edu.tr*

Ayrıca bu bölümde jurnallerin ortaya çıkışı başlığı ile jurnallerin gerçekte ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı, bunların yazılmasına niçin gerek duyulduğu ve bu jurnalleri kimlerin hangi amaçla kayda aldığını açıklanmıştır.

Birinci bölümde *Osmanlı Devleti'nde Jurnal Teşkilatı ve Jurnal Defterleri* başlığı ile öncelikle *Jurnal Teşkilatı'nın Kuruluşu ve İşleyişi* ele alınmış, şimdiye kadar üzerinde pek fazla durulmayan Jurnal Teşkilatı'ndan ve bu teşkilatın çalışmaları sonucu meydana gelen jurnal defterlerinden söz edilmiştir. Jurnal terimini açıklayan Yıldırım, Jurnal Teşkilatı'nın 17 Muharrem 1251/15 Mayıs 1835'te kurulduğunu, zaman içerisinde fonksiyonu ve anlamı değişerek birisi hakkında gizli bilgi toplamak anlamında kullanıldığına değinmiştir. Bu bölümde ayrıca teşkilatlanan kurumun nasıl çalıştığı, bilgilerin nasıl toplandığını ve merkeze aktarıldığından, bu teşkilatın Anadolu ve Rumeli'de nasıl teşkilatlandığı, görevlilerinin kimler olduğu, ne kadar maaş aldıkları, görevlilerin görevden alınma tarih ve varsa gerekçelerinde söz etmiştir. Jurnal Teşkilatı'nın kuruluşu ve işleyişi alt başlığına Anadolu, Rumeli ve Adalardaki Jurnal Teşkilatı başlıklarını vererek teşkilatın kurulduğu eyalet isimleri, sancak isimleri, buradaki katip sayıları ve aldıkları maaşların toplamı hakkında da bilgiler vermiştir. Bu çalışmanın 1835-1860 yıllarına ait idari taksimatı ayrıntılı olarak göstermesi açısından önemine değinmiştir. Yazar ayrıca sancakların ve kazaların ve buralara tayin edilen kâtiplerin isimlerinin daha iyi takip edilmesi, okuyucuya kolaylık sağlaması ve bilgilerin bir arada bulunması için tablolar yapmış ve bunları ekler kısmında sunmuştur. Yıldırım, bu bölümün Jurnal Teşkilatı'nın kuruluş ve işleyişi kısmında alt başlık olarak Anadolu, Rumeli ve Adalar'daki jurnal katiplerine değinerek bunlara verilen maaşlar, görev değişiklikleri gibi hususlar açıklanmış ve bu bilgilerden önce buralardaki idari bölünmelerden de söz etmiştir. Tek tek ayrıntılı olarak verilen yerleşim yerlerindeki bilgiler ile bizlere Jurnal Teşkilatı'nın hemen hemen tüm Osmanlı topraklarında uygulanmış olduğunu göstermiştir. Yine bu kısmın son alt başlığı olan jurnal kâtipliklerinde zamanla görülen bazı değişiklikler başlığı ile Jurnal Teşkilatı teşekkül ettikten sonra zamanla teşkilatın görev alanını ve mensuplarını ilgilendiren değişikliklere değinmiştir. Son olarak ta jurnal katibi günlük olarak hangi işler ile uğraştığını, işini yaparken ne tür problemlerle karşılaştığını açıklamıştır.

Yazar, birinci bölümün ikinci alt başlığında ise *Bazı Jurnal Kâtipliklerinin Lağvı* başlığı ile zamanla Jurnal Teşkilatı'nda bazı aksaklıkların yaşandığını ve günlük gelişmelerin seyri açısından bazı yerlerdeki jurnal kâtipliklerinin kapatıldığından söz etmiş ve bu kapanmanın ana sebeplerini açıklamıştır. Yine bu bölümün son başlığı olan *Jurnal*

Defterleri kısmında ise Jurnal Teşkilatı görevlilerinin tuttukları defterlerin özelliklerinden bahsetmiştir. Kâtiplerin tuttukları defterlerdeki farklılıkları ortaya koymuştur. Ancak bu farklılıklara geçmeden önce jurnal defterlerinin toplam sayısının onb333inleri bulması gerektiğini, bu defterlerin her kaza ve belde de düzenli olarak tutulup tutulmadığını, tutulmuşsa bugün nerede olabileceği, Osmanlı Arşivi'nde bir seri oluşturacak durumda olup olmadığı sorularını tek tek cevaplamıştır. Son olarak çalışmanın ana kaynağı olan Anadolu Jurnal Defteri I, Anadolu Jurnal Defteri II ve Rumeli Jurnal Defteri ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kamil Kepeci tasnifinde bulunan 7520, 7521 ve 7522 numaralı defterlerden ve içeriklerinden bahsetmiştir.

İkinci Bölümde Yıldırım, *Jurnal Defterlerindeki Bilgiler* başlığı ile jurnal kâtiplerince kimi yerlerde günlük ve kimi yerlerde ise haftalık olarak tutulan defterlerde yer alan kayıtları değerlendirmiştir. İlk alt başlık olarak da *İdari- Askeri Konularla İlgili Bilgiler*'den bahsetmiştir. Redif Askeri Teşkilatı'nın ne şekilde ortaya çıktığı, şehir şehir, sancak sancak, kaza kaza toplanan ve talim yapmaya başlayan bu askeri teşkilatın nasıl teşekkül ettirildiği, hangi şehirlerde kurulduğu, bunların ne şekilde eğitildiği, elbise ve maaşlarının ödenmesinin nasıl gerçekleştiği gibi hususlara ait bilgiler ayrıntılı olarak verilmiştir. Ayrıca yazar taşradaki görevlilerle ilgili bazı tespitlerde bulunarak idarecilerin olumlu-olumsuz yönlerini belirtmiştir. Jurnal defterlerine not edilen medrese, mektep, cami, mescit, köprü vs. gibi işlerin yapılarak halkın istifadesine sunulması, yolsuz ve kanunsuz davranışların yaşandığını da aktarmıştır.

Eğitim-Öğretimle İlgili Bilgiler başlığında jurnal defterlerinde kaydedilen bilgiler doğrultusunda sancaklarda, kazalarda, köylerde inşa edilen veya tamir edilen mektepler, medreseler açıkça belirtmiştir. Bir diğer alt başlık olan *Sosyal ve Kültürel Konularla İlgili Bilgiler* kısmına Muvakkithane Yapımı, Camiler, Tarikatlar ve Tekke, Hankah ve Türbe Binalarının Yapımı ve Tamiri, Hamam Yapımı ve Tamiri, Çeşme ve Suyolu Yapım ve Tamiri, Eşkıya Takip ve Tedibi, İhtida Olayları gibi alt başlıklar verilmiştir. Bütün bu başlıklar ile Anadolu Jurnal Defteri I ve Takvim-i Vekayide yer alan olaylar detaylı bir şekilde anlatılmıştır. *Ekonomik Hayatla İlgili Bilgiler* başlığında ekonomik hayatla ilgili jurnal defterlerine yansıyan bilgilerin çok çeşitli olduğunu söyleyen yazar, ipekböceği üretiminden, zeytinyağı fiyatına; ekmek, buğday ve arpanın temininden et ve sabun gibi maddelerin teminine; mimari eserlerin yapımından yolların bakım onarımına kadar pek çok kayıtların mevcut olduğuna değinerek bunları belli başlıklar altında toplamıştır. *Afetler* konusunu dört başlık altında incelenmiştir. Bunlar depremler, iklim olaylarına bağlı afetler, yangınlar ve kıtlıktır. Birkaç sancak ve kazada meydana gelen deprem ve ilgili raporlardan, beklenmeyen

zamanlarda meydana gelen iklim olaylarından ve bu iklim olaylarına bağlı yaşanan afetlerde yaşanan gerek can gerekse mal kayıplarından söz etmiştir.

Sağlıkla İlgili Bilgiler kısmında ise doğum, ölüm kayıtları, salgın hastalıklar, sağlıkla ilgili alınan önlemler ve olağanüstü doğumlar şeklinde dört alt başlığa ayırmıştır. Defterdeki doğum, ölüm olayları ile ilgili bazı sancaklara ve kazalara ait istatistikî bilgileri yıllara göre tek tek verilmiş, tablolardan faydalanmıştır. Ayrıca kayıtlarda günümüzdeki olaylara benzer doğum vukuatlarının olduğunu, özürlü (anomali) doğumların olduğunu anlatmış, birden fazla doğumların olması, fazla organlı insan veya hayvan yavrusunun doğması şeklindeki kayıtlardan söz etmiştir.

Yazar, ikinci bölümün son alt başlığına *Diğer Konularla İlgili Bilgiler* başlığı verilmiş ve bu başlık altında farklı bilgiler değerlendirilmiştir. Ufo haberleri, denizden batık çıkarma çalışmaları, yabancı devlet adamlarının seyahatleri, cadı ve hortlak haberleri, II. Mahmut'un oğullarından Şehzade Nizamettin'in doğumu münasebetiyle yapılan şenlikler ve jurnal defterinde kaydedilen, farklılık gösteren fakat sayıları bir başlık oluşturmaya yetmeyen müteferrik olaylar verilmiştir. Ufolarla ilgili olarak verilen bilgiler bu haberlerin sadece günümüze ait olmayıp önceki dönemlerde de var olduğunu göstermektedir.

Yazar *Sonuç* kısmında Jurnal Teşkilatı'nın Avrupa ile artan ilişkiler sonucunda ortaya çıkan ve halkın günlük hayatının bilinmesi niyetiyle oluşturulan bir teşkilat olduğu ve Rumeli, Adalar ve Anadolu'nun büyük bir kısmında kurulduğunu söylemiştir. 19. yüzyılda önemli bir teşkilat olan Jurnal Teşkilatı'nın istihbari faaliyetten ayrı olarak bir haber ajansı gibi çalıştığını, Osmanlı'nın modernleşme çabalarının en önemli ve temel adımlarından biri olduğunu belirtmiştir. Yapılan bu çalışma ile Tanzimat öncesi ve sonrası Osmanlı idari yapısı ile ilgili önemli bilgiler ortaya koyduğunu, sosyal ekonomik ve kültürel hayat ile ilgili yapılan tespitlerin tıp tarihine, veterinerlik tarihine, meteoroloji bilimine, sosyoloji ve yönetimi bilimine, iktisat tarihine ve daha birçok bilime katkıda bulunacağını söylemiştir. Ayrıca bu çalışmada varlıkları kaybolmuş, isimleri unutulmuş pek çok dini ve sosyal müesseselerin kayıtlarda yer almaları sağlandığını söylemiştir.

Bibliyografya kısmını Arşiv Kaynakları ve Kitap, Makale olarak üzere iki kısma ayırmış, 52 sayfalık ekler kısmında ise sancak kazalarındaki teşkilat görevlilerini, maaşlarını, tayin ve ayrılış tarihleri, Rumeli Jurnal Teşkilatı ile ilgili istatistikî bilgileri, bazı olaylara ilgili kayıtların orijinal belgeleri ve transkripsiyonu eklenmiştir. 27 sayfalık dizin ise şahıs, kurum ve terimlerden oluşarak ayrıntılı ve karma bir şekilde hazırlanmıştır. Kitabın

en sonuna ise jurnal kâtiplerinin görevlendirildikleri yerleri (Anadolu, Rumeli ve Adalar) gösteren genel bir harita koymuştur.

Eserin Değerlendirilmesi

Sayın Yıldırım, Anadolu Jurnal Defteri I-II, Rumeli Jurnal Defteri ve arşiv kaynaklarını temel alarak oluşturduğu bu eserinde bizlere Jurnal Teşkilatı'nın, bilinen istihbarat özelliğinden farklı olarak gündelik bilgiler, gizli olmayan, herkesin bildiği fakat kaydetmediği günlük olaylarla ilgili kayıtların tutulduğu birim olduğunu göstermiştir. Bir başka deyişle bu teşkilatın devletin resmi haber alma teşkilatı olduğu söylenebilir. Osmanlı idari yapısında meydana gelen değişimleri, askeri ve idari, sosyal ve kültürel konular ile ilgili, ekonomik hayat, sağlık ve daha pek çok farklı konu ilgili önemli bilgiler vererek farklı tespitlerde bulunmuştur. Yazar bu çalışmayı yaparak Osmanlı Devleti'nin yenileşme çalışmalarını ve modernleşme için atılan önemli adımların daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde eksik bilinen bir kurumu yani Jurnal Teşkilatı'nı ana kaynaklarına dayanarak açıklaması ile önemli bir boşluğu doldurmuş ve bilim dünyasına büyük katkı sağlamıştır.

